

Рецензия

На дисертацията
на **Стефан Колев**

за присъждане на образователната и научна степен *доктор*
на тема **„Градски светци – патрони в Далмация през Средновековието“**

Стефан Колев е завършил бакалавърска степен в специалността „Туризм“ на Геолого-географския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. През 2012 г. той завърши магистърската програма на Историческия факултет „Средновековното общество – идеология, политика, култура“ и защити магистърска теза на тема „Сен Дени – символ от Средновековието“. От 2013 г. беше докторант към катедрата „Стара история и тракология и средновековна история“ с научен ръководител доц. д-р Ивайла Попова. В периода 2015-2016 г. получи магистърска степен по специалността „История на изкуството“ към Загребския университет.

В началото на 2017 г. Стефан Колев представи за обсъждане дисертационния си труд „Светци-патрони на градове в Далмация през Средновековието“. Работата му беше оценена по достойнство и след някои дребни поправки беше предложена в окончателен вариант за публична защита.

Темата на дисертацията е сполучливо подбрана не само с оглед на интересите на дисертанта, но и поради факта, че подобни изследвания в България на практика досега няма.

Географското местоположение на Далмация е основният фактор за нейното историческо развитие през средните векове. Непосредственият досег с Адриатическо море, чиито крайбрежия винаги са били място за

интензивна търговия и близостта едновременно до Венеция и до Византия, които правят района контактна зона на две култури – източна и западна, определят неговото развитие.

Светците-покровители на определено населено място, от друга страна, също е тема с неголямо историческо покритие до този момент – те по-скоро представляват интерес за етнологичните проучвания.

Едно от най-добрите качества на работата е подходящата структура. Разделянето на района на три географски части и акцентирането върху големите им градове позволява да се отчетат приликите и разликите в разпространението на светците и характеристиките на техните култове. Изследването на всеки отделен светец следва определена парадигма – дават се сведения за живота, т.е. следва се житиеписната традиция, търси се появата на култа и неговото разпространение, намират се известия за чудеса извършени от светеца, следва описание на главната му църква в града, изкуството свързано с култа и празника на светеца. Интресна е идеята на дисертанта да прибави към текста посветен на всеки един от светците и други светци, които по някакъв начин традицията свързва с него. Това не всеки път е достъчно сполучливо, в смисъл, че фактът, че св. Анастасия и св. Донат се споменават в един и същи средновековен текст не е достатъчен да бъдат обвързвани в евентуален близък култ. Мисля, че тези иначе много интересни сведения биха могли да бъдат отделени в общ параграф към всяка една от трите глави на дисертацията.

В увода Стефа Колев е представил целите на своя труд – преди всичко да предостави информация за най-важните светци-градски покровители в Далмация, ролята им за формирането на градската общност и появата на „местен патриотизъм“. За да постигне целите си той ползва различни изследователски методи, които комбинира в съответствие с изследвания сегмент. Сам той изрежда – сравнително-исторически метод, ситематичен,

описателен, включено наблюдение и интервю, като всички те в крайна сметка представляват части от интердисциплинарния метод, който е най-подходящ при изследването на подобна тема.

Изследването на Стефан Колев се опира на сериозен изорев материал. На първо място това са житията на светците, мартиролозите и разказите за пренасяне на мощи. Не липсват препратки към исторически съчинения и грамоти, както и богатата с разкази за живота на светците *Златна легенда* от Якопо да Вараче. Историографията започва с изследвания още от XVIII в. и завършва със съвременни издания от последните години. Дисертантът набляга предимно на съвременната хърватска литература, което е естествено, като се има предвид престоя му в Загреб, но малко повече познания, особено в италианската историопис, не биха навредили. Но дори и без тях, опирайки се на изворите, той е успял да представи достатъчно убедително мястото на светците-покровители в Далмация през разглеждания период.

Темата на първата глава от работата са градските светци-патрони от Северна Далмация. Акцентът пада изключително върху главния град Задар. Обект на проучването са Св. Анастасия, Св. Хрисогон, Св. Зоило и Св. Симеон Богоприемец. Те всички не са местни светци. Първите трима са ранни християнски мъченици, а култът към Св. Симеон възниква след придобиването на мощите му по време на кръстоносните походи. Дисертантът е проследил появата на мощите и преклонението пред тях. Той отбелязва промяната, която наставя, най-вероятно под външно влияние, в почитанието към култовете – първоначално е предпочитан Св. Хрисогон, но постепенно бива изместен от Св. Анастасия, която е почитана в целия християнски свят. Храмът на светицата в Задар е най-голямата църква в Далмация. Ст. Колев описва подробно етапите на

неговите строеж, реконструкции и украси, спирайки се на художниците, на които се дължи неговия вид.

Несъмнено преклонението пред Св. Хрисогон е по-интересният култ. Разказите за чудната поява или пренасянето на неговите мощи показват колко дълго е бил почитан. Освен това той е светец-воин много подходящ защитник на град, подложен често на военни изпитания. Появата на светеца в съня на аскета Зоило бил поводът за бъдат открити и съчленени неговите мощи, а Зоило също да бъде приет за светец. Култът към св. Зоило се развивал успоредно с този на Св.Хрисогон. Забележително е, че в града никога не е била издигана негова църква и авторът намира обяснение за това във факта, че той вероятно не е бил канонизиран и е съществувавал като един вид „народен“ светец, чиято литургия е била изнасяна на местен език.

Втората глава е посветена на светците-градски покровители в по-големите селища на Централна Далмация. Тя започва с изложение на живота и делата на св. Иван, епископ в Трогир през последната четвърт на 11 и началото на 12 в. Отбелязано е неговото значение както в духовния, така и в политическия живот на града. Приживе светецът демонстрирал профетски възможности, предсказвайки тежката съдба на жителите на града, а чудесата, които мощите му извършвали имали твърде широк диапазон – изцеления на различни болести, запазване на поминъка на населението и, разбира се, закрила на града от чужди инвазии. Почитта към светеца била изразявана два пъти годишно – на 14 ноември, който, както е видно от градските статuti, бил официален празник и на 4 май (пренасяне на мощите). Следващият градски светец е покровителят на Сплит св. Домниус. Дисертантът подробно описва храма, посветен на Св. Домниус, построен върху останките на мавзолей на император Диоклициан, както и празника на светеца.

Светците-покровители на градове в Южна Далмация съвсем естествено започват с най-збележителната фигура на светец в цяла Далмация – Св. Влас. Преданията сочат, че той придобива своя важен статус към края на 10 в., когато според съня на местен свещеник той предупредил гражданите на Дубровник за венецианско нападение. Стефан Колев е напълно прав, когато твърди, че другите градове имат светци-покровители, а Св. Влас има свой град. Той е изобразен на градското знаме и името му е изписано на печата на града. Фестивалът, на който се чества светеца е актуален и до днес. Особено ценно е описанието на празника, на който авторът е присъствал и описва по автопсия.

Накрая е разгледан и култът ъм покровителя на Котор – Св. Трифон, пренасянето на мощите, чудесата извършени от тях и храмовете, които му били посветени. Тъй като почитането на Св. Трифон е широко разпространено и в православния свят, включително и в България, то авторът е направил задължителната аналогия.

В заключението накратко, но много точно са направени изводите от проучването. Отбелязан е различният произход на култовете – от библейски фигури до реални исторически личности от различни епохи. Збележително е, че изборът на светец-покровител рядко съвпада с личност, която е обитавала района и има конкретно отношение към него. Но веднъж избран, светецът се превръща в бранител на градските интереси. Превръща се в институция, която в немалка степен подпомага развитието на градското самоуправление и подкрепя идеята за автономия. От своя страна гражданството и градските управи имат грижата да му издигат храмове, да придобиват мощи, които да извършавт очакваните чудеса.

Светецът-покровител е специфичен феномен – той може да разделя градовете, които покровителства, но може и да обединява, ако култът му

бъде приет на повече от едно място, защото общите християнски светци, изразяват общи тежнения и стремежи на населението.

Накрая искам да отбележа, че дисертантът е представил кратък, но в същността си изчерпален автореферат, в който са намерили място и приносите му по реда, по който той ги оценява. Несъмнено най-важният от тях е, че представя за пръв път темата в българската историография.

Списъкът на използваната литература е внушителен – използвани са всички достъпни извори и немалко съвременни изследвания. В приложенията са представени изключително качествени фотографии.

Въз основа на всичко казано до тук си подволявам да препоръчам на уважаемото научно жури да оцени достойнствата на работата на Стефан Енев Колев и да му присъди образователната и научна степен **Доктор**.

22. март 2017

проф. дин Красимира Гагова

София